Review of the Volume "O scurtă istorie a bibliotecilor bizantine" [A Brief History of Byzantine Libraries], Author: Silviu – Constantin Nedelcu, Lumen Publishing House, 2020

Edith Adriana UNCU¹

¹PhD Student, University of
Bucharest, Greaca9@gmail.com

Abstract: The volume, "A brief history of Byzantine libraries", published by Lumen Publishing House, from Iași, Romania, in 2020, is authored by Silviu-Constantin Nedelcu, a librarian at the Library of the Romanian Academy within the National Bibliography Service. He has two bachelor degrees, one issued by the Faculty of Orthodox Theology "Justinian Patriarch" from Bucharest, specializing in Orthodox Pastoral Theology (2011), followed by a master's degree at the same faculty, and another issued by the University of Bucharest, specializing in Information and Documentation Sciences (2015). The author also has a PhD degree awarded by the Faculty of Letters of the University of Bucharest (2013-2018) with the thesis "The journal" The Churce's Voive": A critical study and bibliographic index". The book is prefaced by Protos. Assist. Prof. PhD. Maxim Vlad from the Faculty of Orthodox Theology, covers 128 pages (including bibliography), representing in fact the re-edition of the author's bachelor's thesis, based on a seminar paper regarding the Librarian in the Byzantine Empire (330-1453), defended by the author in 2013 at the Faculty of Letters of the University of Bucharest.

Keywords: *history, Byzantine libraries, Silviu Constantin Nedelcu.*

How to cite: Uncu, E.A. (2020). Review of the Volume "O scurtă istorie a bibliotecilor bizantine" [A Brief History of Byzantine Libraries], Author: Silviu – Constantin Nedelcu, Lumen Publishing House, 2020. *Journal of Mediation & Social Welfare*, 2(1), 82-86. <https://doi.org/10.18662/jmsw/2.1/15>

Dezideratul autorului, de altminteri, nu este de a realiza o prezentare exhaustivă a subiectului, ci de a introduce cititorul român de specialitate, dar și publicul cititor neavizat, în istoria bibliotecilor Imperiului Bizantin, motivație care, de altfel, fundamentează alegerea titlului lucrării.

Volumul este constituit din 4 capitole: I. Contextul istoric și politic al înființării Imperiului Bizantin (330-1453), II. Fundamente culturale bizantine, III. Bibliotecile din Imperiul Bizantin, IV. Chartophylax-ul - bibliotecarul în Imperiul Bizantin.

Primul capitol trasează cadrul înființării Imperiului Bizantin, fiind structurat în trei subcapitole: cel dintâi, *Alegerea Sfântului Constantin cel Mare (306-337) ca unic împărat al Imperiului Roman*, surprinde principalele date și evenimente din viața împăratului Constantin cel Mare (Gaius Flavius Valerius Constantinus), prezentându-le, așa cum era firesc, într-o gradație ascendentă pe cele care au culminat cu obținerea de către Constantin cel Mare a victoriei asupra lui Liciniu și a supranumelui de singurul *august* sau împărat al Imperiului Roman, reunificat astfel sub sceptrul unicului conducător; al doilea subcapitol, *De la Roma la Bizanț: inaugurarea Constantinopolului (330), noua capitală imperială*, înfățișează modul și criteriile conform cărora Byzantion-ul a fost ales din rațiuni strategice și economice drept bază pentru edificarea unei noi cetăți care va purta numele fondatorului, fiind numită totodată și „noua Romă”. Cel de-al treilea subcapitol, *Periodizarea istoriei Imperiului Bizantin (330-1453)*, surprinde lapidar diferite modalități de periodizare a istoriei bizantine, conform opiniilor unor istorici și bizantinologi.

Al doilea capitol, *Fundamente culturale bizantine*, înfățișează, în două subcapitole, aspecte privitoare la educația publică și privată, precum și la literatura bizantină. Axa primului subcapitol, *Învățământul bizantin*, se rotește în jurul Universității din Constantinopol, numită și Universitatea din Bizanț (425), inaugurată de împăratul Teodosie al II-lea cel Tânăr (408-450). Dacă relațiile externe au prevalat în îndeletnicirile predecesorilor lui Teodosie, preocupările educative găsesc teren fertil la acest împărat bibliofil, lipsit de ambiții politice. La Universitatea din Constantinopol, cursurile urmau a fi predate de 31 de profesori, în limba greacă și limba latină, conform împărțirii științelor și artelor în trivium și quadrivium. La loc de cinste între materiile predate era așezat dreptul, care va atinge apogeul în timpul împăratului Justinian cel Mare (527-565). Dezvoltarea Universității din Constantinopol a cunoscut unsprezece etape, în care îi observăm trecerea de la apogeu la

decădere, începând cu împăratul Teodosie cel Mare, continuând cu împăratul Justinian cel Mare și Heraclius (care marchează declinul universității), mai apoi cu împăratul Leon al III-lea Isaurul (Sirianul), în timpul căruia semnalăm perioada de înflorire a învățământului superior, când universitatea este numită și Pandidactorion. Universitatea trece printr-un puternic declin, prin reorganizări, dispare din izvoarele vremii pentru a renaște în timpul împăratului Andronic Paleologul, fiind reconstruită cu numele Museion, nume care ne amintește de Biblioteca din Alexandria. Își încetează oficial existența în 29 mai 1453, odată cu căderea Imperiului Bizanțului. În al doilea subcapitol, autorul ne arată cum *Literatura din Bizanț* este continuatoarea celei antice grecești, reprezentând, conform opiniei bizantinologului Karl Krumbacher, „mărturia cea mai aleasă și expresia cea mai importantă a supraviețuirii spirituale a națiunii grecești de la sfârșitul antichității până în pragul epocii moderne”.

Capitolul al treilea ne aduce în fața unei treceri în revistă a formelor de manifestare a literaturii medievale bizantine (cronicile, epopeea, poemele, operele Părinților bisericii, comentariile la textele scripturistice, literatura mistică religioasă, oratoria, religia, literatura hagiografică, imnurile poetic-religioase), urmată de o trecere în revistă a bibliotecilor care o găzduiesc, clasificate de autor în funcție de tipul lor în: biblioteci imperiale, patriarhale, universitare, biblioteci particulare și mănăstirești. Subcapitolul dedicat *Bibliotecii Imperiale* surprinde evoluția instituției de la înființare (prin decretul emis de Constantin cel Mare odată cu inaugurarea noii capitale imperiale) până la vandalizare, în timpul cruciadei a IV-a (1204) și desființare în anul 1453, colecția de manuscrise fiind preluată de sultanul Mahomed al II-lea Cuceritorul. Următorul subcapitol urmează aceeași structură ca precedentul, fiind dedicat *Bibliotecii patriarhale*, precum de altminteri și cel care urmărește evoluția *Bibliotecii Universitare*, strâns legată de ființarea și funcționarea bibliotecii universitare din Constantinopol. Subcapitolul III.5 aruncă o privire asupra bibliotecilor particulare, cel mai răspândit model de biblioteci în Bizanț datorită numărului mare de bibliofili savanți, pe care autorul le clasifică în: a) biblioteci ale împăraților bizantini și b) biblioteci ale unor personalități bizantine. În prima categorie sunt incluse bibliotecile împăraților Justinian cel Mare, Constantin al VII-lea Porfirogenetul, Ioan al II-lea Comnenul, pe când în cea de-a doua categorie sunt incluși învățatul Tychius, Sfântul Fotie cel Mare, patriarh al Constantinopolului, arhiepiscopul Areta al Cezareei Capadociei. Următorul subcapitol ne înfățișează bibliotecile mănăstirești și istoria acestora, care începe cu apariția monahismului

organizat, împletindu-se cu acesta. Cele mai importante mănăstiri, menționează Silviu-Constantin Nedelcu (2020), sunt cele din întregul Imperiu Bizantin și cele din cetatea Constantinopolului, cele din urmă fiind dotate, de altminteri, cu bogate biblioteci. Printre acestea se numără: Mănăstirea Studion, Chora, Iisus Hristos – Atotmilostivul, Sf. Gheorghe din cartierul Mangana, Hodegon, Pammakaristos, Peribletou, Prodromu, din cartierul Petra, Pantocrator. Studiul se oprește asupra primelor trei mănăstiri, analizând pe scurt activitatea acestora privitoare la biblioteci. Sunt remarcate demersurile lui Michail Attaliates de la Mănăstirea Iisus Hristos – Atotmilostivul care a alcătuit un catalog cu cărțile existente în biblioteca mănăstirii. Subcapitolul III.6.3 amintește cele mai importante biblioteci: de la Mănăstirea Sf. Ioan din Insula Patmos, al cărei catalog, redactat în anul 1201, cuprinde în total 330 de manuscrise, la Mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe muntele Sinai, unde se află astăzi celebrul manuscris Codex Sinaiticus, datat încă din secolul al IV-lea, alături de alte peste 3300 de manuscrise, precum și la Sfântul Munte Athos, la mănăstirile ctitorite de Sf. Atanasie Athonitul. Dintre acestea, la mănăstirea Marea Lavră se află aproximativ 960 de manuscrise.

Al patrulea și cel din urmă capitol, *Chartophylax-ul – bibliotecarul în Imperiul Bizantin*, este construit în jurul numelui bibliotecarului din Bizanț, inițial arhivist, bibliotecar, păzitor de cărți și manuscrise, dobândind mai apoi atribuții de o mai mare complexitate. Cel dintâi bibliotecar cunoscut a fost arhidiaconul George, chartophylax (gr. χαρτοφύλαξ, χαρτοφύλακες, lat. chartophylax, responsabil cu arhiva și biblioteca patriarhală), devenit mai apoi patriarh al Constantinopolului. Ca urmare a reorganizării curții patriarhale după modelul celei imperiale de către împăratul Justinian cel Mare, curtea internă și cea externă vor fi restructurate, astfel încât chartophylax-ul va dobândi tot mai multe atribuții pe lângă patriarh. Silviu-Constantin Nedelcu (2020) trece în revistă opiniile mai multor teologi privitoare la atribuțiile acestui funcționar, prezentând mai apoi evoluția acestei demnități, care implica o răspundere deosebită față de arhiva și biblioteca patriarhală din Constantinopol. Chartophylax-ul avea în subordine mai multe ajutoare pentru administrarea documentelor; drept dovadă, pentru importanța funcției stă participarea la ședințele sinodului și atribuțiile de stabilire a autenticității documentelor oficiale ale sinoadelor anterioare. Începând cu secolul al VII-lea, autorul (Nedelcu, 2020) subliniază extinderea ariei de competență la supravegherea și apărarea drepturilor patriarhului, la emiterea documentelor oficiale, chartophylax-ul devenind chiar purtător de cuvânt al prelatului. Din secolul al IX-lea va deveni principalul demnitar al

Patriarhiei, ținând locul Patriarhului în sinod. După căderea capitalei imperiale, titlul va deveni însă unul onorific.

În ceea ce privește bibliotecarii din mănăstiri, aceștia erau călugări sau călugărițe care ocupau aceste funcții. Autorul trece în revistă diverse definiții și atribuții deținute de chartophylax-ul mănăstirii, printre care se numără și supravegherea scriptorium-ului, nelipsit din bibliotecile mănăstirești, supravegherea copiștilor și „comerțul” cu manuscrise. Deși titlul de chartophylax va fi desființat odată cu căderea Bizanțului, în unele biblioteci, precum cele de la Sfântul Munte Athos sau de la Mănăstirea Sf. Ecaterina de pe muntele Sinai, va continua să existe.

Lucrarea de față, bine structurată și organizată, se dovedește a fi un instrument util pentru inițierea în subiectul bibliotecilor lumii bizantine, fiind necesară, din punctul nostru de vedere, o reeditare care să îi permită autorului extinderea și aprofundarea analizei din unele capitole, cu precădere analiza exhaustivă a rolului chartophylax-ului, care rămâne și astăzi un element de interes. Putem concluziona că lecturarea acestei cercetări ne readuce în atenție o lume în care multe dintre misterele încă nedescoperite sunt ascunse de bună seamă în biblioteci.

References

- Krumbacher, K. (1971). *Literatura greacă medievală* [Medieval Greek literature]. In N. Ș. Tanașoca (Ed.), *Literatura Bizanțului. Studii* [Byzantine literature. Studies] (p 61). Univers.
- Nedelcu, S. C. (2020). *O scurtă istorie a bibliotecilor byzantine* [A brief history of byzantine libraries]. Lumen.